

GELENEKSEL BAĞCILIK ve KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

Kürşat Alp ASLAN
Ziraat Yüksek Mühendisi

► GELENEKSEL BAĞCILIKTA BAĞ TESİSİ VE KÜLTÜREL UYGULAMALAR

Asma bağcılığının insanlıkla özdeşleşmesi buğday ve arpa gibi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Günümüzde üzüm üretiminde ilk 10 sırada yer alan ülkelere baktığımızda, Türkiye hem üretim alanı hem üretim miktarı bakımından Dünyanın üzüm üreten ilk 10 ülkesi içerisinde yer almaktadır. Türkiye’de üretilen üzüm çeşitlerine ticari olarak baktığımızda; sofralık, kurutmalık, şıralık ve şaraplık olmak üzere birçok üzüm çeşidi yetiştirilmektedir. Üzüm üretimi bölgelere göre incelendiğinde 1. Sırada Ege bölgesi yer alırken, 2. Sırada Akdeniz bölgesi ve 3. Sırada ise Güneydoğu Anadolu bölgesi yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yaklaşık 47 bin hektar bağ alanı ile Türkiye de 2. sırada yer almaktadır. Üretilen ürünlerin % 35.4 sofralık, % 41.7 kurutmalık, % 5.5 şaraplık, % 8.8 çeşitli gıda ürünleri olarak değerlendirilmektedir (TÜİK 2023). Böylece, Güneydoğu Anadolu Bölgesi gerek sahip olduğu ekolojik koşullar ve gerekse tarımsal geçmişi bakımından bağcılık için önemli bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte bölgede çoğunlukla yerel üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Ticari değerlendirme şekillerine göre çeşitler sınıflandırıldığına ise; her üç değerlendirme şekline (sofralık, kurutmalık ve şaraplık-şıralık) yönelik olarak da üzüm

yetiştiriciliği yapılmasına karşın diğer illerde üretim sofralık ve kurutmalık üzüm çeşitleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bölgede bağcılık; geleneksel usuller ve terbiye sistemi ile genel olarak kuru bağcılık şeklinde yapılmaktadır. Bağlarda kültürel işlemlerin yeterince uygulanmadığı görülmekte olup bu şekilde verim ve kalitede büyük ölçüde düşmektedir. Bağların verimlilik değerleri de bu bulguları destekler niteliktedir.

1.1 Bağ tesisi

Bölgede geleneksel bağcılıkta bağ tesis edilirken, bölgenin coğrafi durumu ve iklim özelliklerine göre çeşit seçimi yapılmaktadır. Güneye bakan ve rakımı düşük sıcak bölgelerde sofralık ve şıralık üzüm çeşitleri ile bağ tesis edilirken, kuzeye bakan alanlarda kurutmalık siyah (özellikle Sergi Karası- Horoz Karası) üzüm çeşitleri tercih edilmektedir.

Genellikle geleneksel bağcılık kurak şartlarda ve sulama yapılmadan gerçekleştirildiğinden dolayı, taban suyundan faydalanmak için oldukça derin çukurlar 3x4 m aralıklarla oldukça geniş mesafelerde açılmaktadır. Bağ tesisinde sonbahar döneminde sağlıklı omcalardan kesilen dipçikli (eğriceli) çelikler kullanılmaktadır. Bu dipçikli çelikler sonbahar döneminde

demetler halinde hazırlanıp bağlanarak, kuma ya da toprağa gömülerek, durgun suda 10-15 gün boyunca güneş görmeyecek şekilde bekletilmekte ve daha sonra hazırlanan çukurlara (ocaklara) dikilmektedir. Dikim sırasında çukurun iki ucuna daha önce hazırlanan çeliklerden birer adet çelik, uç kısmı dışarıda kalacak şekilde çukur içine yatırılmakta ve çukurlar yarıya kadar toprakla doldurulmaktadır. Çukurlara dikimi yapılan bu çeliklerin uçları doldurulan toprak seviyesinin üzerinde 2 göz kalacak şekilde uçtan kesilmektedir.

Dikimden itibaren 3 yıl boyunca her yıl 2 göz toprak dışında kalacak şekilde

Şekil 1. Yaprak flokserası

yapılan dikimlerde özellikle bölgemizin toprakları floksera zararlısı ile bulaşık olduğundan ekonomik ömrü oldukça kısa olmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi toprak flokserasının vermiş olduğu zararlardır. Filoksera ile bulaşık olan bağlarda zamanla sürgünlerde genel bir durgunluk, asmanın zayıflaması, yapraklarında küçülme ve sararmalar şeklinde kendini gösterir. Omcalar üzerinde sürgünlerde boğum araları daralır, çubuklar odunlaşmaz. Ayrıca salkımlarda tanelerin seyrekleştiği, normal tatlanma ve renklenmenin olmadığı görülür. Asmalar bir kaç yıl içinde ağır bir durgunluk

göstererek kururlar. Bu tip asmalar bağın içinde kümeler halindedir. Yaprak formları yeni açılan tomurcuklara girerek taze tomurcuk ve yaprakları sokup emerler. Yaprak altındaki emgi noktalarında, bitin çevresinde yaprak dokusu yükselerek galleri oluşturur (Şekil 1). Kök filokserasının köklerde beslendiği yerlerde emgi sonucu meydana gelen şişkinlikler görülür (Şekil 2). Bu şişkinliklerin çürüyüp dağılması ve bu durumun devamlı tekrarı, asmanın toprak altı organlarının kaybolmasına dolayısıyla asmanın kurummasına neden olur.

Bağcılıkta terbiye şekilleri üzümün değerlendirme konuları ile yakından ilişkilidir. Son yıllarda şaraplık amaçlı bağlar daha sık ve alçak, sofralık bağlar daha geniş ve yüksek olmaktadır. Kurutmalık bağlar bu ikisi arasında yer almaktadır.

Bağcılıkta kullanılan geleneksel sistemlerden olan Goble şekli bölgemizde yaygın olarak tercih edilmektedir. Bu terbiye şekli özellikle don çukurunun hakim

Şekil 2. Toprak flokserası

olduğu yerlerde tercih edilmekte ve bu şekil omcalarda oldukça verim düşüklüğüne rastlanılmaktadır. Goble şekli; Verim ve kalitenin yeterli olmadığı, hastalık ve zararlılarla gerekli mücadelenin yapılmadığı, mekanizasyona elvermediği ve kültürel işlemlerin de daha zor bir şekil-

de yapıldığı fakat ilk yatırım maliyetlerinin düşük olması nedeniyle tercih edilen bir şekildir (Şekil 3) (Şekil 4). Fakat taban arazilerde kurulu Goble bağlar sık sık don tehlikesiyle karşılaştığından dolayı bu tehlikenin en aza indirilmesi asmaların gövdelerinin belli bir yüksekliğe kaldırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bölgede son yıllarda telli terbiye sistemlerinin uygulandığı bağcılık hızlı bir şekilde artmaktadır. Yalnız bu sistemlerin doğru bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bölgede ilk telli terbiye sistemi olarak duvar terbiye sistemi uygulanmıştır. Bu sistem daha çok şaraplık çeşitlerde uygulanan bir terbiye sistemi olmasına rağmen sofralık ve kurutmalık üzüm yetiştiriciliğinde de uygulanmış olan bir sistemdir. Fakat sofralık ve kurutmalık üzüm yetiştiriciliğinde uygulandığı zaman bölgemizin aşırı

Şekil 3. Goble şekli

Şekil 4. Alçak Goble şekli

sıcak gitmesinden dolayı salkımlarda güneş yanıklığı zararı oldukça bariz bir şekilde görülmekte olup kültürel faaliyetler (toprak sürümü, budama, yaz budaması, ilaçlama vb) oldukça zor bir şekilde yapılmakta, elde edilen ürünlerde kalite ve verim kaybına rastlanılmaktadır. Omcalarda sıkışık bir hal aldığından dolayı hastalık riski artmakta ve mücadele oldukça zor almaktadır.

Bağcılıkta kaliteyi düşürmeden birim alandan alınacak ürünü artırmak kültürel işlemlerin mekanizasyon yolu ile en iyi ekonomik bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla birçok terbiye şekilleri ve sistemleri geliştirilmiştir.

1.2. Geleneksel bağcılıkta kültürel uygulamalar

Geleneksel bağlarda toprak işleme ilkbahar aylarında yılda bir defa bel ile ya da çapa makinesi ile yapılmaktadır. Belleme işlemine alt sıradan başlanmaktadır. Omcanın gövdesinden ve kök boğazından çıkan sürgünler temizlenir. Bu işlem yılda üç defa tekrarlanmaktadır. Geleneksel bağlarda yeşil budama yapılması yok denecek kadar azdır. Genellikle yeşil budama olarak omcaların diplerindeki yeşil (piç), salkımsız sürgünler ve yaprak alma şeklinde yapılmaktadır. Asmalarda batı yönündeki yapraklar hariç salkıma gölge eden yapraklar ben düşme döneminde sonra koparılmaktadır. Koruk döneminden önceki dönemlerde salkımlara direk güneş ışığı geliyorsa bu kısımlar yaprak ile gölgelendirilmektedir.

Geleneksel bağcılık ilde sulama imkânının olmadığı alanlarda yapılmaktadır. Asmalar su ihtiyacını doğal yağışlarla karşılamaktadır. Geleneksel bağlarda gübreleme de yapılmamaktadır. Bağlarda verimi artırmak için parsellerin üst kısmında toprak kanalları açılarak burada yağmur su-

larının getirerek biriktirdiği yüzey toprağı omcaların dibine doldurulur.

1.3. Geleneksel bağcılıkta budama

Geleneksel bağlarda ilk yıl asmalar 3-4 göz bırakılarak tek dal üzerinden budanır ve her ek dikilerek bağlanır. Bu işlem omca gelişip toprak yüzeyinde gövde oluşana kadar 2-3 yıl tekrarlanır. Yerden 15-20 cm yüksekliğinde gövde oluşturulduktan sonra şekil budamalarına geçilir. Gaziantep ili geleneksel bağlarında; şekil oluşturulduktan sonra uzun ve kısa budama olmak üzere iki farklı şekilde budama yapılmaktadır. Çeşitlere göre budama şekli tercih edilmemektedir. Adıyaman ilinde genellikle serpene şekli verildiğinden ana gövdenin toprağına yakın olan kısmından sadece bir yıllık sürgün bırakılarak o sürgün üzerindeki 15-16 göz üzerinden verim alınmaktadır (Şekil 5). Mardin ilinin birçok yerinde ise budama yapılmamaktadır.

Şekil 5. Adıyaman ili Bağcılığı

Şekil 6. Mardin ili Bağcılığı

Yapılan yerlerde ise birden fazla gövde oluşturulmuş oldukça sıkışık ve karmaşık bir şekle dönüşmüştür (Şekil 6).

1.4. Zirai mücadele

Geleneksel bağcılıkta çiftçiler bağ hastalık ve zararlılarından bağ uyuzu ve külleme ile mücadele etmektedirler. Bağ uyuzu ile mücadelede toz kükürt kullanılmaktadır. Külleme ile mücadelede ilk olarak bağda üzümün koruk olduğu dönemde atmaktadırlar. Bu zamanda yapılan mücadele ileriki zamanlarda bu hastalık ile omcaların bulaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca kültürel mücadele olarak havalanmayı sağlamak amacı ile salkımların etrafındaki yaprakların alınması işlemi yapılmaktadır. Ayrıca ince gözenekli bezlerle salkımlara toz halinde serpilir. Daha sonraki yıllarda toz kükürt ile odun külü karıştırılarak yine bezlere konularak toz halinde salkımların üzerine atılır. Bu işlem sabah güneş doğmadan önce serin saatlerde belli dönemlerde (sürgünler yaklaşık bir karış olduğunda, salkımdaki taneler mercimek büyüklüğüne geldiğinde ve tanelerin koruk döneminde) üç defa tekrarlanmaktadır.

Yabancı ot mücadelesinde ise ilkbahar yağmurları sonrasında haziran ayı başlarında toprak bellenir. Koruk döneminde ise genç ve yaşlı bağlarda omcaların dibi çapalanır.

Geleneksel bağcılıkta ekonomik verim almak oldukça zordur. Yukarıda açıklanan olumsuz koşullardan ayrıca bölgenin yaz aylarında oldukça sıcak geçmesinden dolayı yetiştiriciler modern sistemler kurmak zorunlu kalmaktadırlar. Modern sistemlerle kurulmuş olan bağlarda hastalık ve zararlılarla mücadele, kültürel işlemler (toprak işleme, budama, besleme, hasat vb.) oldukça kolay yapılmakta olup verim ve kalite oldukça yüksek olmaktadır.